

Analýza a tvorba odborného textu

Distanční studijní opora

PhDr. Hana Navrátilová, Ph.D.

Zlín, 2023

POPIS PŘEDMĚTU

Magisterský studijní program: Předškolní pedagogika

Předmět: Analýza a tvorba odborného textu

Forma studia: kombinovaná

Rozsah distanční výuky: 5 hodin seminář + 5 hodin e-learning

Zařazení výuky: 2. ročník

Forma výuky: seminář

Ukončení: zápočet

Vyučující: PhDr. Hana Navrátilová, Ph.D.

Stručná anotace předmětu:

Předmět je zaměřen na rozvoj dovedností potřebných pro akademické psaní. Cílem předmětu je prohloubit poznatky studentů o odborném textu, textových žánrech a dále pak připravit studenty na tvorbu vlastních odborných textů vybraných žánrů, především kvalitní diplomovou práci.

Studijní opora pro předmět Analýza a tvorba má čtyři části, zaměřené celkově na aspekty tvorby a prezentace souvislého textu s prostředky odborného stylu. Uváděné zdroje literatury jsou přitom možností čerpat podrobnější informace. V první kapitole se věnujeme autorské roli studenta-výzkumníka. Druhá a třetí kapitola se zaměřuje na specifika odborných textů, jejich typy a proces přípravy především u textů, které se týkají studentů magisterských programů. Poslední kapitola se týká prezentace textů jako výsledku tvůrčí činnosti.

Všechny kapitoly jsou dále doplněny otázkami a úkoly pro individuální práci studentů.

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD	4
1 AUTOR ODBORNÉHO TEXTU	5
1.1 JAKÝ JSEM AUTORSKÝ TYP?.....	6
1.2 FORMA AUTORSKÉ KOMUNIKACE SE ČTENÁŘEM.....	7
2 TYPY ODBORNÝCH TEXTŮ	9
2.1 KVALIFIKAČNÍ PRÁCE	9
2.2 PROCES PŘÍPRAVY KVALIFIKAČNÍ PRÁCE	10
2.2.1 Jak správně napsat abstrakt	12
2.3 VYBRANÉ TYPY KVALIFIKAČNÍ PRÁCE	14
2.3.1 Diplomová práce	15
2.3.2 Rigorózní práce	15
2.4 ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU	16
2.4.1 Přehledová studie.....	17
2.4.2 Recenze.....	17
3 CHARAKTERISTIKY ODBORNÝCH TEXTŮ	21
3.1 STRUKTURA A VÝSTAVBA TEXTU	23
3.1.1 Analytické psaní.....	24
4 PREZENTACE TEXTU	25
4.1 VIZUALIZACE TEXTU	25
4.2 ETIKA V TEXTECH	26
4.2.1 Citace.....	27
ZÁVĚR	29
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	30
SEZNAM OBRÁZKŮ	31

ÚVOD

Vážení a milí studenti,

pokud otevíráte tuto studijní oporu, znamená to, že jste prošli již mnoha zkušenostmi studentského života, včetně počátků akademického psaní. Jako magisterští studenti máte za sebou přinejmenším úsilí věnované bakalářské práci, někteří z Vás možná i tvorbu dalších typů odborných textů. Předkládaná opora si klade za cíl nabídnout Vám poznatky i náměty týkající se právě různých textů z akademického prostředí, které pocházejí jak ze základních literárních zdrojů, tak i zkušeností získaných na odborných fórech.

Proces tvorby odborného textu je procesem, který může být obtížný, ale i naplňující. Stejně jako v jiných případech, i akademické psaní vyžaduje určité dispozice a zároveň je důležité rozvíjet dovednosti, reflektovat autorské zkušenosti a na začátku se seznámit s poznatky, které najdeme v odborné literatuře věnované této oblasti. Jednotlivé kapitoly této studijní opory se tak věnují typům odborného textu, procesům tvorby textů a jejich prezentaci.

Jak můžete pracovat s tímto studijním materiálem:

NÁMĚT

Námět nebo inspirace k činnostem. Rozšíření obsahu s úkolem.

OTÁZKA

Pokuste se odpovědět na zadanou otázku.

1 AUTOR ODBORNÉHO TEXTU

„Schopný autor tvoří, neschopný poučuje.“

George Bernard Shaw

Stát se vědcem, výzkumníkem, autorem odborných textů, které si najdou čtenáře a budou se podílet na etablování dané vědecké disciplíny, je náročný proces, který vyžaduje mnohé vlastnosti. K těm důležitým patří schopnost přesně vnímat, pozorovat, logicky pořádat zjištěné skutečnosti a tvořivě je zpracovat (Spousta, 2009, s. 197). V celkové linii úkolů, na které se autor při psaní textu musí soustředit, je rozsah textu a s tím spojená očekávání čtenáře (Geršlová, 2009). Vytvořit rozsáhlý a přitom koherentní text je cílem kvalifikačních prací a monografií. K autorským dovednostem tedy patří umět strukturovat text na jednotlivá sdělení, vložit do textu zřetelné „ukazatele“ propojení mezi jeho částmi.

Kvalita odborného textu závisí na různých skupinách faktorů. Je spojena také s časoprostorovými okolnostmi, v nichž se nachází autor textu:

- všechny kroky práce na textu, které je potřeba zvládnout;
- stanovení individuálního časového plánu;
- prostředí, v němž vzniká práce;

a na kvalitu textu má dále velký vliv osobnost samotného autora (Geršlová, 2009).

Dovednosti potřebné pro zvládnutí akademického psaní jsou spojeny s hledáním vlastního autorského stylu. Pro všechny typy odborného textu platí, že nabízejí možnost reflektovat vlastní výzkumnou práci, přetavit myšlenky ve strukturovaný text, sdělovat nejen obsah, ale i cestu k němu, tedy způsob, jakým uvažujeme nad tématem výzkumu a jeho přínosem. Akademické psaní je velmi úzce propojeno s akademickým myšlením (Myhill, 2017). Kvalita psaní se zlepšuje s přibývajícím praxí, důležitá je autorská sebereflexe.

1.1 Jaký jsem autorský typ?

Výzkum zaměřený na analýzu akademického psaní vedl k identifikaci dvou základních typů autorů:

1. Typ nazvaný „plánovač“

Pro tyto autory je typické, že se intenzivně soustředí na činnosti plánovací fáze tvorby textu. Rozvažují pečlivě všechny argumenty, vytvářejí pracovní koncepty textu, grafické modely. Tato fáze jim obvykle zabere hodně času, samotné psaní textu bývá však již rychlé. Pokud se však autor patřící k typu „plánovače“ dostane do situace, kdy nepřicházejí ty správné myšlenky a formulace, je vhodné pokusit se změnit strategii. Doporučuje se vyzkoušet „volné psaní“, kdy se autor už nesnaží zachytit myšlenky pod plnou kontrolou, ale vše, co vyplyne z volného psaní, utřídí až následně.

2. Typ nazvaný „objevitel“

Tento typ autora je opakem přechozího „plánovače“. Psaní textu je pro ně procesem, nad kterým dlouze neuvažují, píší spontánně bez předcházející fáze hledání a plánování. Je pro ně typické, že vytvoří několik verzí textu v rychlém sledu, přičemž prvotní verze se pak příliš neodlišuje od finálního textu. Pro tento autorský styl se doporučuje, aby autoři sice využili výhodu spontánního vzniku stěžejních myšlenek při volném psaní, v určitém okamžiku je však potřeba text jako výsledek volného psaní uspořádat do logického rámce.

(Myhill, 2017)

1. Zamyslete se nad tím, k jakému typu autora byste sami zařadili a proč. Jaké jsou zároveň výhody a nevýhody každého z nich?
2. Jak bychom mohli pojmenovat autorský styl z textů, které jsou stěžejním zdrojem pro vaši vlastní odbornou práci? Pokuste se vystihnout názvem identifikační styl daného autora. Svou volbu zdůvodněte.

1.2 Forma autorské komunikace se čtenářem

Při psaní se autor rozhoduje, v jaké osobě bude text psát. Liší se tím způsob, jak oslovuje potencionální čtenáře, každá forma působí jiným dojmem. Možnosti jsou následující:

- Autorský plurál - tato forma byla v minulosti v českém prostředí dominantní, stále ještě je přítomná v mnoha textech. Účelem použití plurálu ve formulacích typu „domníváme se, zjistili jsme...“ je snaha vytvořit dojem, že čtenář je také součástí procesu. Zároveň však text působí zmatečně, pokud se jedná pouze o dílo jediného autora. Z tohoto důvodu se v současnosti doporučuje, aby autorský plurál byl využíván pouze u některých kolektivních textů.
- Autorský singulár - tzv. ich-forma vyjadřuje ztotožnění autora s textem samotným, v empirických studiích s kvalitativní metodologií vystihuje vazbu autora na výzkumný proces. Argumentace v autorském singuláru působí přesvědčivě, pokud je doložena dalšími poznatky a zjištěními autora. Problémem autorského singuláru může být vyjadřování s přehnanou zaujatostí autora.
- Neosobní vyjadřování - tato forma bývá spíše součástí textu i ve dvou předcházejících případech. Autor odsouvá vlastní osobu do pozadí, text působí odtažitě, někdy i tak, jako by se autor nedokázal s tvrzením sám jednoznačně ztotožnit. Autoři používají vyjádření typu „lze se domnívat“, „je věnována pozornost...“.

(Geršlová, 2009, s. 61)

Většina disciplín v současnosti akceptuje použití 1. osoby, tedy autorského singuláru, je ovšem potřeba vnímat aktuální kontext, který vytváří zvyklosti univerzity, nakladatelství či časopisu, kde bude text zveřejněn. Zároveň platí, že ať už bude volba autora jakákoliv, je třeba ji jednotně uplatňovat v celém textu.

Vyberte si jeden ročník českých odborných časopisů z pedagogiky (Pedagogika, Pedagogická orientace, Studia Paedagogica aj.). Prolistujte texty, které v nich najdete a odpovězte na následující otázky:

1. Jaká je převládající forma autorského vyjadřování?
2. Podle jakého kritéria se autoři o volbě rozhodovali? Lze najít instrukce pro autory týkající se této volby?
3. Lišila se forma autorského vyjadřování ve vztahu k žánru textu? (Více o žánrech v kapitole 2.)

2 TYPY ODBORNÝCH TEXTŮ

Akademické psaní pojmenovává jak produkt, tak i proces. V této kapitole se budeme věnovat prvnímu případu, tedy odlišnostem výsledných produktů. K dosažení výsledku je však nutné respektovat kritéria pro jednotlivé typy odborných textů.

2.1 Kvalifikační práce

Cílem kvalifikační práce je vždy předložit k posouzení text, který bude odpovídat nárokům pro získání požadované kvalifikace. Každý autor si však musí uvědomit, že zveřejněním se text stává součástí vědecké komunity daného oboru, a cílem by tak mělo být i zprostředkovat výsledky jasně, srozumitelně a systematicky budoucím čtenářům. Diplomová práce není jen výstupem studia, vizitkou studenta či pracoviště univerzity, ale měla by přinést možnosti čerpat z ní poznatky k tématu pro další autory.

Častým jevem kvalifikačních prací, zejména bakalářských, je výstavba textu, která nepřesahuje pouhou kompilaci, tedy seskládání poznatků a myšlenek od dalších autorů, ovšem bez vlastního přínosu. Za nekvalitní jsou jednoduché kompilace považovány především v případech, kdy se autor nesnaží převzaté informace ani uspořádat či porovnat. Od takto netvořivé kompilace pak můžeme ale odlišit kompilaci tvořivou, kdy už se autorovi práce podaří vnést nový pohled na výchozí citovaný text. Vznikají tak i přehledové studie, které jsou cenným zdrojem informací ke studovanému tématu (Meško, Katuščák, & Findra, 2006, s. 140). Kvalitní odborná kompilace je podle Šanderové (2005) postavena na systematické syntéze názorů a poznatků k určitému problému. Stejně jako v případě jiných textů autor stanovuje na začátku otázku, na niž by prostřednictvím textu měl dále odpovědět, svůj příspěvek zasazuje do kontextu dané vědy a konkrétního zkoumaného problému. Jedná se tedy o tvůrčí analýzu současných poznatků, pro začínajícího autora může být zajímavou výzvou k rozpracování tématu zájmu. Kratší tvůrčí kompilace jsou dále cestou k propracovanější přehledové studii. O tomto žánru dále pojednává kapitola 2.4.1.

1. Vyhledejte v následujícím textu prvky tvůrčího přístupu k přehledu poznatků o tématu.

Konstrukce profesní identity učitele je kontinuální, trvalý a nepřestávající proces, přičemž nejtvrdějším obdobím je začátek profesní kariéry učitele. V první fázi se vytváří jistý prekoncept učitele, v dětství často herně realizovaný ve formě učitelské sebeprezentace (Gavora, 2002). Vlivem dalších situací (životních, akademických, profesních) se tento prekoncept prohlubuje. Mladý člověk získává postoje, přesvědčení, vědomosti a názory typické pro profesi učitele, akceptuje normy a pravidla učitelství. Tyto normy a pravidla mladý člověk nezískává jen pozorováním situací, ale aktivní interakcí, v níž se jednotlivé významy vyměňují, vysvětlují a precizují. Mladý člověk dospívá ke stále hlubšímu pochopení své role, což probíhá nejen v procesu konstrukce, ale i rekonstrukce identit (Spilková et al., 2004). Uvedené procesy probíhají nejen vědomě, ale často implicitně, nevědomky (Stuchlíková, 2006). K tomu, aby se určitá identita konstruovala, nestačí jen sociální a kognitivní procesy. Člověk potřebuje určitý emocionální podklad, aby byl vnímavý k sociálním kategoriím a aby se angažoval v konstrukčním procese. Proto je při vytváření sociální kategorie vždy důležitá afektivní stránka procesu konstrukce. Nefunguje jako jeho doplněk, ale jako významná součást. Hodnoty, postoje a emoce aktérů jsou důležitým základem tohoto konstruování. V případě učitele je afektivní stránka konstrukčního procesu velmi silná i proto, že o povolání učitele se ucházejí (či měli by se ucházet) lidé s hodnotami, jako je altruismus a pozitivní vztah k dětem. (Wiegerová & Gavora, 2014, s. 512)

2. Zvolte si libovolné téma vašeho odborného zájmu. Vyzkoušejte si napsat úvodní kapitolu přinášející tvořivý přístup k základním poznatkům tématu.
3. Vyhledejte přehledovou studii k vybranému tématu z předškolní pedagogiky. Zaměřte se na to, zda a jak autor formuluje cíle textu a dále zda a jak se mu podařilo tyto cíle naplnit.

2.2 Proces přípravy kvalifikační práce

Práce na tvorbě textu kvalifikační práce je obvykle časově rámcově vymezena podmínkami pracoviště, pod kterým student text připravuje. Jsou tedy dány některé stěžejní termíny, jako je odevzdání podkladu ke zvolenému tématu nebo odevzdání již hotové práce. Příprava by však měla začít ještě dříve. V magisterském studijním

programu má již student základní zkušenosti s předchozí bakalářskou prací, měl by tedy cíleně uvažovat o tématu své diplomové práce od začátku studia. Proces přípravy práce zahrnuje několik etap, z nichž první je právě volba tématu. Všechny fáze procesu si v následujícím přehledu představíme prostřednictvím otázek, jaké by si autor měl položit.

- Volba tématu
 - Jaké jsou mé možnosti výběru tématu?
(výběr z témat vypsanych pracovištěm, kde studuji; téma předchozí kvalifikační práce umožňuje prohloubení v dalším zpracování; mám vlastní nosné téma)
 - Jaké jsou mé důvody pro volbu tématu?
 - Zvládnou zpracovat téma z hlediska doporučené výzkumné strategie či z hlediska časové náročnosti?
- Vytvoření časového plánu
 - Jaké jsou termíny požadované daným pracovištěm?
 - Co vše musím zahrnout do časového plánu?
 - Jaký je optimální plán tvorby kvalifikační práce?
 - Jaký je krizový plán tvorby kvalifikační práce?
- Shromáždění potřebných informací k tématu práce
 - Jaké jsou možnosti pro hledání informací k tématu?
 - S jakými konkrétními zdroji mohu pracovat?
 - S kým mohu téma konzultovat?
(další odborníci kromě školitele; knihovna; instituce atd.)
 - Jak budu s informacemi dále pracovat?
(obecně podle typu a zaměření dané kvalifikační práce)
 - Jak si zajistím přehlednost získaných informací?
(výpisky; citáty; uložení odkazů; číslování materiálu atd.)
- Realizace výzkumu či projektu, práce s daným datovým materiálem
 - Jaké jsou jednotlivé kroky v této fázi? Co vše musím připravit před vstupem do terénu?
 - Jak budu zaznamenávat materiál z terénu?
 - Jak použiji materiál z terénu v textu práce?
 - Jak a kde budu svou dílčí práci konzultovat a prezentovat?

- Tvorba pracovní verze textu kvalifikační práce
 - Jak mohu uspořádat dosavadní materiál do podoby textu?
 - Jaký další materiál je třeba k textu doplnit?
 - Jak mohu zpracovat základní obsah textu?
- Tvorba finální verze textu kvalifikační práce
 - Jaké jsou formální náležitosti dané kvalifikační práce?
 - Jaké informace je třeba zkompletovat?
 - Jaké připomínky mohu ještě zapracovat?
 - Naplňuje finální text stanovené cíle?

(volně podle Meško et al., 2006, s. 141 – 144)

2.2.1 Jak správně napsat abstrakt

Abstrakt je nedílnou součástí každé kvalifikační práce (a zároveň i dalších typů odborných textů). Podle normy ISO jde o „zkrácené, přesné vyjádření obsahu dokumentu bez dodatečné interpretace jeho výkladu nebo kritiky a bez hodnotícího stanoviska toho, kdo je autorem abstraktu.“ (Meško, 2006, s. 65). Jde o první ucelenou část textu v rámci celé práce, kterou čtenář/posuzovatel vnímá a hodnotí. Informuje o cílech a závěrech a jeho význam v posledních letech stoupá, protože především v rámci konferenčních výstupů jsou publikovány často jen sborníky abstraktů (Šanderová, 2005). Autor abstraktu má tedy prostor v rozmezí 150 až 300 slov, aby čtenáře zaujal, téma a výsledky dostatečně objasnil. Schvalování abstraktu obvykle předchází hodnocení celého textu, je tedy žádoucí, aby každý výzkumník uměl abstrakt napsat co nejlépe.

Abstrakty mají také různé typologie (viz Šanderová, 2005, s. 136). Formou abstraktu, s níž se můžeme aktuálně setkat, je tzv. strukturovaný abstrakt. Jeho výhodou je shodná strukturace textu abstraktu od různých autorů, což pomáhá jak jim v procesu tvorby textu, tak i čtenáři a recenzentovi abstraktu.

1. Z nabízených možností zvolte správnou charakteristiku abstraktu:

Stručný text	ano	ne
Hodnocení obsahu výchozího textu	ano	ne
Proměnlivá struktura	ano	ne
Obsahuje konkrétní údaje	ano	ne
Srozumitelný bez znalosti celého textu	ano	ne
Obsahuje kvalitativní nebo kvantitativní data	ano	ne
Maximální rozsah 1 normostrana	ano	ne
Abstrakt je vždy uveden před textem samotným	ano	ne

2. Jaké jsou rozdíly v následujících dvou abstraktech závěrečné práce?

A) Diplomová práce se zabývá rozvojem sekulárního konceptu všímavosti v mateřské škole, především využitím konceptu všímavosti učitelkami mateřských škol při práci s dětmi, a také v jejich seberozvoji. Teoretická část diplomové práce pojednává o konceptu všímavosti, původu toho konceptu, jeho sekulárním vymezení, měření a programech založených na tomto konceptu. Podrobněji se zaměřuje na všímavost v seberozvoji pedagogických pracovníků a rozvojem všímavosti u dětí, především jejím využitím v mateřské škole. V praktické části diplomové práce bylo cílem kvantitativního průzkumu zjistit, jak je hodnocena nepřipoutanost učitelů mateřských škol k vlastnímu já a jak je hodnocen rozvoj všímavosti u dětí v mateřské škole. (Baričáková, 2020)

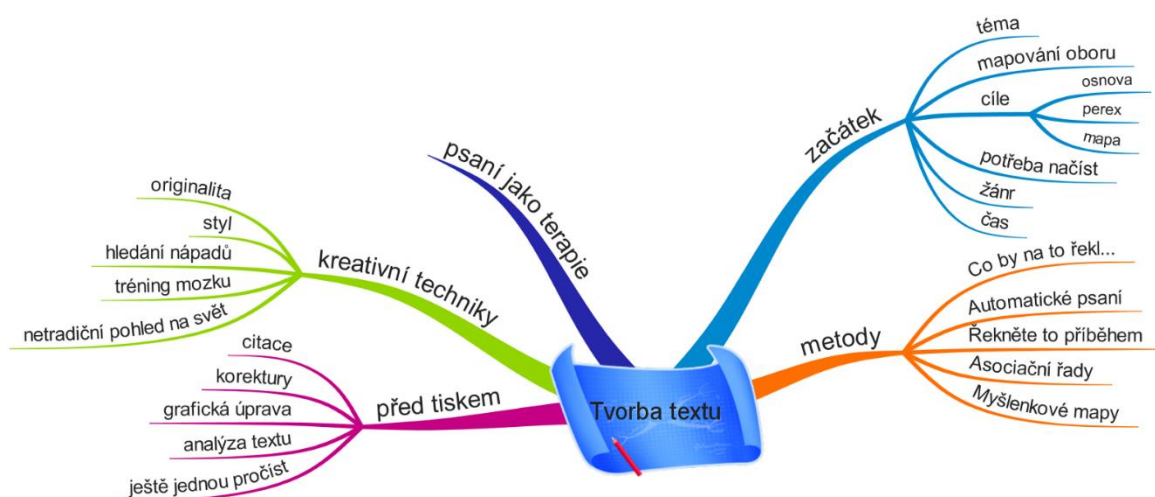
B) Diplomová práce má teoreticko-empirický charakter. Cílem diplomové práce je zjistit, jakým způsobem učitelky mateřských škol využívají literaturu při své práci. Teoretická část se zabývá charakteristikou základních pojmů a vymezuje didaktické postupy, které učitelé používají při činnosti s literaturou pro děti. Empirická část představuje smíšený design a závěry výzkumu, jenž byl realizován prostřednictvím

nestrukturovaného pozorování a dotazníku. Výzkumná zjištění ukazují, jaké faktory ovlivňují učitele při výběru literárních materiálů, jak často je používají ve výchovně-vzdělávacím procesu, a jaké didaktické postupy využívají při činnosti s literaturou. V závěru práce jsou analyzovány výsledky výzkumu a doporučení pro praxi. (Černobilová, 2019)

2. Vyhledejte doplnění textu k otázkám pro jednotlivé fáze procesu tvorby práce k těm bodům, které nejsou dále specifikovány. Např. realizace výzkumu či tvorba pracovní verze textu.

3. Prohlédněte si příklad myšlenkové mapy k tématu tvorby textu na obr. 1. Pokuste se vytvořit vlastní myšlenkovou mapu týkající se přípravy a tvorby odborného textu.

Obr. 1. Příklad myšlenkové mapy vztahující se k tvorbě textu

Zdroj: <https://medium.com/myšlenkové-mapy/napište-knihu-s-pomocí-myšlenkových-map-864b6d4d4a9b>

2.3 Vybrané typy kvalifikační práce

V následujícím textu se zastavíme u dvou případů kvalifikační práce, která se týká cílové skupiny této studijní opory, tedy diplomové a rigorózní práce. Zároveň lze

předpokládat, že potenciálně silné výzkumné téma v těchto případech bude publikováno i ve formě článku v odborném časopise, čemuž se věnuje kapitola následující.

2.3.1 Diplomová práce

Vzhledem k tomu, že tato studijní opora je určena magisterským studentům, je třeba zmínit obecné charakteristiky diplomové práce. Jedná se o kvalifikační práci, jejímž cílem je již prokázat, že student je schopen vytvořit samostatný odborný text, a to jak po stránce obsahové, tak i formální.

Z hlediska obsahového jde především o:

- zvládnutí a využití odborné terminologie;
- zručnosti transformovat v průběhu studia nabyté poznatky a zkušenosti při řešení stanoveného problému;
- aplikaci základních vědeckých metod při řešení úkolů daného studijního oboru.

Z hlediska formálního je nutné:

- zabezpečit dodržování základních požadavků na grafiku, písmo, okraje, tisk, rozsah, zařazení povinných částí jako například abstrakt, obsah, seznam tabulek a grafů atd.;
- řídit se základními principy etiky citování;
- dodržet nezbytné způsoby citování využitých informačních zdrojů.

Požadavky na formální úpravu jsou s ohledem na zvyklosti v daném vědním oboru představeny a aktualizovány v metodické příručce (Majerčíková et al., 2022).

Předpokládá se, že diplomová práce přinese nové poznatky v daném oboru, přičemž autor pracuje s teorií a odbornou terminologií na požadované úrovni (Meško et al., 2006). Diplomová práce ukazuje také na potenciál pro další působení autora ve vědě, je vstupní branou k případným následujícím odborným textům, jako je rigorózní a dizertační práce.

2.3.2 Rigorózní práce

Na vzniku textu rigorózní práce se podílí školitel stejně jako v případě jiných kvalifikačních prací. Ovšem u tohoto typu se předpokládá schopnost samostatného studia

širší oblasti poznatků souvisejících se zvoleným tématem práce. Autor by měl prokázat rozhled zahrnující zahraniční zdroje, schopnost transdisciplinárního náhledu na téma, ale obvyklý je přesah do praxe. Práce je rovněž spojena s obhajobou a získáním akademického titulu, v případě pedagogických věd se jedná o titul PhDr. v českém prostředí.

2.4 Článek v odborném periodiku

Tento typ odborného textu je zásadní pro etablování začínajícího výzkumníka - autora. Na počátku záměru psát odborný článek do časopisu by si měl každý autor položit tyto základní otázky:

- Co chce tlumočit ve svém článku
- Jak toto sdělení co nejlépe prezentovat
- Komu je text určený (cílové publikum)
- Kde článek uveřejnit

Akademické psaní s cílem uveřejnit text v odborném časopise je potřeba přizpůsobit specifikům textu, který musí být účelný, srozumitelný a úsporný (Meško, 2006, s. 108).

Odborné časopisy mají vždy zveřejněny požadavky na přijetí textů k recenznímu řízení, které bývají náročnou výzvou. V časopisech se můžeme setkat s několika žánry – teoretickou, přehledovou a empirickou studií, diskuzí, recenzí a zprávou. Text studie má obvykle rozsah okolo 20 stran, na nichž musí být autor schopen prezentovat jasně a srozumitelně potřebu věnovat se danému tématu, koncepty, z nichž vychází, svůj postup, jádro studie a pochopitelně i závěry a jejich význam pro vědní obor. Pro začínající autory je vhodné, aby volili adekvátně strategii u výběru časopisu, znali dobře texty vydávané v posledních letech a aby případně svou publikační činnost v časopisech koordinovali se zkušenějšími kolegy i jako spoluautory.

Vybíráme pro následující řádky stručné pojednání o dvou vybraných žánrech, které jsou vhodné a doporučované pro začínající autory – přehledová studie a recenze.

2.4.1 Přehledová studie

Přehledová studie je odborným textem, jehož cílem je představit výsledky pátrání odborníka po dosavadních poznatcích ke zkoumanému problému. Přináší tedy systematický přehled teorie i využitých metodologických přístupů jiných autorů, kteří se danému výzkumnému problému věnovali.

Přehledová studie jako typ odborného textu se vyskytuje ve dvou základních podobách. V prvním případě jde o teoretický vstup do problematiky jako součást výzkumné studie či kvalifikační práce. V druhém případě je přehledová studie samostatným žánrem, vybírá, analyzuje, hodnotí a syntetizuje výsledky mnoha desítek výzkumných prací na dané téma (Mareš, 2013).

Přehledová studie patří k textům, o které by se měl pokusit každý začínající autor, jehož cílem je rozsáhlejší studie či jiná odborná práce k tématu, jakému prozatím nebyla věnována významná pozornost v odborné komunitě. Přehledová studie pomůže autorovi utřídit si poznatky, argumenty, souvislosti. Součástí může být polemika týkající se dosavadního zkoumání problému, ovšem pouze opírající se důkladně o analýzu dostatečného množství zdrojů, jejichž výběr je podepřen stanoveným kritériem.

2.4.2 Recenze

Pokuste se nejdříve zodpovědět následující otázky:

Proč existují recenze?

Komu jsou určeny recenze?

V čem je recenze užitečná pro autora recenze?

Co očekáváme, že bude uvedeno v recenzi?

Jaký je rozdíl mezi popisnou a kritickou recenzí?

Proč používáme úsporný styl?

Recenze by měla mít zřetelný kriticko-analytický rámec – nejedná se pouze o popis cílů, obsahu a struktury publikace, autor mimo uvedeného vnáší do recenze vlastní kritické postřehy, názory a připomínky, rozebírá silné a slabé stránky publikace, hodnotí její přínos pro obor. Recenze je volnější komparací. Obvyklým cílem je odpovědět na otázku, jaké jsou přednosti a omezení knihy, a to podložením argumenty. Jádrem je rozbor textu, nikoliv jeho převyprávění. Čím je recenzovaný text známější, tím těžší je přijít s něčím zajímavým nebo novějším.

(Pokyny pro autory odborného pedagogického časopisu *Pedagogická orientace*, dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/about/submissions>)

Recenze textu jiného autora patří rovněž k typům odborného textu, který je doporučován začínajícím výzkumníkům. Důvodem je to, že nad cizím odborným textem si lépe uvědomujeme klady i nedostatky výstavby textu, argumentace, formulace myšlenek, motivace pro čtenáře a nosnosti závěrů. Pro mnohé autory totiž platí, že úsilí, které vynaloží na svůj text, se promítne i do schopnosti hodnotit výsledek objektivně a kriticky. Rodiče také na vlastní dítě pohlížejí vždy tak, že jeho chyby přehlížejí a omlouvají (Spousta, 2009, s. 35). Recenze jiného textu může vést také k uvědomění si vlastních problematických míst v odborných pracích.

Recenze obsahuje popisnou část, kdy seznamuje čtenáře se strukturou a obsahem posuzovaného díla, a dále část analytickou, která již ukazuje na tvůrčí potenciál autora recenze. Hodnotí význam recenzovaného textu, předkládá diskuzi k prezentovaným výsledkům.

Recenze přináší začínajícím výzkumníkům především možnost rozvíjet určité řemeslné dovednosti spojené s výstavbou textu. Výhodou je, že u recenze se neočekává velký rozsah a že mnohé odborné časopisy vítají autory tohoto žánru.

Několik (převzatých) užitečných rad

- Stručně a jasně napište, co je hlavním tématem dokumentu, čím se zabývá a jak se tím zabývá - např. je-li spíše teoretický a k zamyšlení, či obsahuje-li praktické rady a návody.
- Uveďte, pro jakou cílovou skupinu je dokument psaný (knihovníci, širší odborná veřejnost, laická veřejnost), zda je pro začátečníky nebo jsou pro jeho přečtení požadovány hlubší znalosti příslušného odboru.
- Je vhodné uvést, jak je dokument členěn (pokud je členěn), díky čemuž můžete posoudit logiku a přehlednost díla. Je vhodné uvést vybavenost dokumentu doprovodným materiálem (ilustrace, mapy, grafy, rejstříky a další přílohy), které doplňují text a pomáhají jej správně pochopit.
- Uveďte vlastní názor na dokument, nezapomeňte jej ale zřetelně oddělit od názorů autora. Zhodnoťte, pokud chcete, co se vám na knize líbí, co vás zaujalo, a co naopak postrádáte nebo v čem jsou informace nedostačující.
- Své myšlenky shrňte do krátkého smysluplného závěru.
- Nejdůležitější zásady správné recenze
 1. Kritika či pochvala musí být konkrétní.
 2. Než napíšete kritiku či pochvalu, dvakrát si prověřte fakta.
 3. Pokud nemůžete něco ověřit, nehodnoťte to.
 4. Nevynechejte nic důležitého, ale snažte se být struční a věcní, ať text není únavně dlouhý.
 5. Snažte se být neutrální, pište bez emocí. Z recenze by nemělo být patrné, jaký osobní vztah máte k recenzovanému produktu (zda je získán zdarma, zapůjčen, zakoupen...).
 6. Subjektivní názor recenzenta je však také vhodným doplňkem, musí být však jasně uvedeno, že se jedná o vlastní subjektivní dojem.
- Obecná pravidla pro psaní recenze

1. Pište bez chyb a spisovně, zvýší to důvěryhodnost textu.
2. Nepoužívejte smajlíky, trojité vykřičníky, klišé a pokusy o vtip.
3. Vyvarujte se dlouhých souvětí a hutných jednolitých odstavců.
4. Vhodně použijte mezinadpisy či jiná zvýraznění.
5. Text doplňte obrázky, tabulkami, grafy či jiným oživujícím obsahem.

(Svobodová, 2012)

3 CHARAKTERISTIKY ODBORNÝCH TEXTŮ

K obecným kritériím pro výstavbu kvalifikačních prací a výzkumných publikací patří:

1. základní teze výchozího teoretického konceptu včetně argumentace

Užitečné otázky, které autor může zkusit zodpovědět: Jaká je hlavní myšlenka mé práce? Jak výstižný je její název? Jak bych poselství práce vysvětlil kupříkladu taxikáři během cesty domů? Dokážu stěžejní myšlenku vysvětlit maximálně ve třech větách?

Formální rozdíl v prezentaci klíčového teoretického konceptu je u kvalifikační práce a odborného článku. V případě kvalifikační práce se předpokládá, že tyto teze se objeví také v závěrečné diskuzi, kdy zároveň dojde k jasnému propojení teorie a nových zjištění. V odborném článku je pak obvyklé, že taková argumentace je již součástí abstraktu. Dovednost napsat kvalitně abstrakt, výstižně prezentovat hlavní myšlenku v několika větách, je tak stěžejní.

2. příspěvek k dosavadnímu poznání dané problematiky na základě originality a významu výzkumného problému

Užitečné otázky, které autor může zkusit zodpovědět: Proč je důležité položit dané výzkumné otázky? Proč by měl mít někdo zájem o má výzkumná zjištění a koho se budou týkat? Jak výzkum zapadne mezi stávající zdroje literatury?

Výzkum v sociálních vědách lze charakterizovat jako kumulativní, tedy nepřináší tak často zcela průlomové příspěvky. Jedná se spíše o nové „vrstvy“ současného poznání. Cílem je přispět tak k diskurzu v dané oblasti.

3. provázanost s dosavadními poznatky
4. vysoký standard argumentace v textu (jasná prezentace výzkumně podložených argumentů)

Téma a obsah práce pomáhají odkrývat klíčová slova, která se uvádí v textu za abstraktem. Mají charakter jednoslovného nebo víceslovného pojmenování. Cílem je vystihnout prostřednictvím klíčových slov hlavní koncepty práce. Vhodně zvolená klíčová slova slouží také čtenářům k dohledání daného textu v databázích a autorovi zlepšují šanci, že jeho práce bude následně citována.

1. Na základě tématu, kterému se aktuálně věnujete, zkuste doplnit následující nedokončené věty:

1. V současnosti je již známo, že ... ovšem tato studie ukazuje/naznačuje, že ...
2. Předchozí výzkum vysvětluje, že ..., tato studie nicméně nabízí nový pohled na ...
3. Tradiční pojetí je, že, ovšem tato studie ukazuje, že

2. Zvolte si několik textů z českých odborných časopisů pro vědní obor pedagogika. Přečtěte si vždy abstrakt článku a snažte se vystihnout jeho podstatu prostřednictvím 3-4 klíčových slov. Svůj výsledek srovnajte poté s klíčovými slovy, jak je uvádí autor článku.

Informaci, že náš nový systém dokáže rozlišit informaci od dezinformace, systém vyhodnotil jako dezinformaci...

Obr. 2 Dezinformace

3.1 Struktura a výstavba textu

Dříve, než se dostaneme k základním doporučením pro výstavbu textu s oporou o jasnou, promyšlenou strukturu, zastavíme se u samotného názvu práce. Název obvykle nevzniká okamžitě, je výsledkem procesu cizelování textu, tedy jeho zdokonalování. Název by měl splňovat několik požadavků:

- Výstižnost
- Terminologická přesnost
- Jasnost a jednoznačnost
- Slovní úspornost

(Spousta, 2009, s. 105)

Text odborné práce musí být především originální myšlenkami a koherentní svou formou. Vzhledem k tomu, že se často jedná o rozsáhlé texty, je potřeba je vhodně strukturovat. Čtenáři proto poskytujeme ideálně pomyslné rozcestníky v textu. Jedná se o konkrétní jazykové prostředky, které slouží jako metakomunikační klíče. Pomáhají recipientovi textu pochopit myšlenkový sled autora a porozumět významům tak, jak je skutečně myslel.

Za předpokladu, že vzniká výzkumná studie, by měl autor využít ustálenou strukturu textu, jaká je akceptována jak pro kvalifikační práce, tak pro texty monografií a studie v odborných časopisech:

1. Úvod do problému
2. Teoretický vstup - přehled dosavadních poznatků k tématu
3. Metodologie výzkumu
4. Výzkumná zjištění – popisná i analytická část
5. Diskuze – zdůraznění významu daných zjištění i limity studie
6. Závěry

(Myhill, 2017)

Odborný text je sice odrazem autorského stylu psaní, měl by však ukazovat nejen na jeho schopnosti, ale také dovednosti nabitě prostřednictvím poznání a zkoušení principů při tvorbě textu, jak je popisují odborníci.

3.1.1 Analytické psaní

Princip analytického psaní je postaven na identifikaci klíčových částí tématu textu a diskuzi jejich smyslu, významu, kvalit a vzájemných vztahů. Tuto diskuzi je třeba v textu vystavět tak, aby nakonec pokryla téma jako celek. Analytický způsob psaní zahrnuje také argumentaci na základě komparace shod a rozdílů a jejich objektivní posouzení. Argumentace by měla být prezentována nestranně, ale zároveň poukazovat na autorův názor. Analytické psaní jde nad rámec stručné argumentace k zodpovězení položené otázky. Analýza hledá odpověď skrze vysvětlování, elaboraci dílčích argumentů. Úspěšná analýza se vyznačuje jasností, vyvážeností a podložením argumentů dalšími zdroji.

Možné dílčí postupy, jež mohou začínajícím autorům pomoci při koncipování textu:

- volné psaní
- tvorba myšlenkových/konceptových map
- deník výzkumníka
- poznámky k rešerši literárních zdrojů
- tvorba schémat, diagramů, tabulek
- diskuze na odborných fórech

(Myhill, 2017)

Vyberte si libovolný abstrakt z odborných českých časopisů pro pedagogiku. V abstraktu zkuste najít jednotlivé prvky analytického psaní: argument a jeho elaboraci, vysvětlení, autorův názor.

4 PREZENTACE TEXTU

Každý autor by měl mít zájem prezentovat a diskutovat výsledky své badatelské činnosti. V případě publikování monografie či článku v časopise se často setkáme s následnou písemnou komunikací v podobě diskuzních příspěvků či recenzí práce. Platformou pro prezentaci odborné práce jsou však obecně především konference.

Obvyklou formou prezentace práce na konferenci je ústní prezentace. Pro její úspěšné zvládnutí je vhodné získávat poznatky a zkušenosti v oblasti rétoriky, soustředit se při projevu nejen na obsah, ale i neverbální komunikaci, zvládnout obtížné situace spojené s prezentací v cizím jazyce či před náročným odborným publikem. V rámci možností, jak text prezentovat, se dále zastavíme u vizualizace jako transformace textu do zobrazení a znázornění informací tak, aby byly umožňovaly zrakový vjem (Spousta, 2009).

4.1 Vizualizace textu

Ustálenou podobou prezentace textu na konferencích je poster, tedy typ plakátu, který však musí splňovat podmínku zachování odbornosti a zároveň vizuální atraktivitu pro širší publikum. Posterová prezentace je komunikačním prostředkem, který nabízí podklady pro diskuzi, je tedy nutné omezit množství textu, odlišit a zvýraznit podstatné informace. Nad posterem je třeba uvažovat jako nad formou prezentace, která při adekvátním zpracování způsobí, že podstatné myšlenky textu zůstanou v paměti recipienta (Meško et al., 2006).

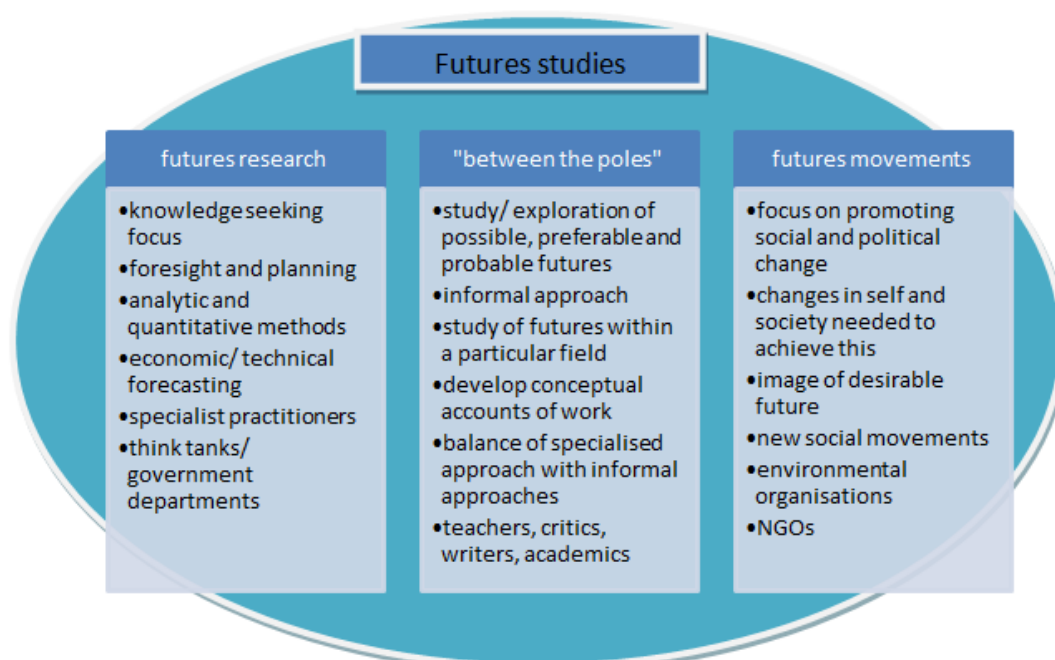

Figure 2.3: The spectrum of futures studies adapted from Hicks (1998) and Slaughter (1993)

Obr. 3. Příklad vizualizace teoretického konceptu textu.

Zdroj: Myhill, 2017

1. Stanovte obecně výhody a nevýhody posterové prezentace v porovnání s písemnou předlohou uvedenou v časopise či sborníku textů a s volbou prezentace textu přednáškou.
2. Prohlédněte si příklad posteru v Příloze I. a vyhodnoťte jeho klady a zápory.

4.2 Etika v textech

Etické aspekty textu, jejichž dodržováním zároveň pracuje autor na dobrém jméně v odborné komunitě, nelze přehlížet. Za nepřijatelné jsou považovány přešlapy týkající se principů korektnosti a čestnosti autora:

- zamlčení použitého zdroje literatury;
- záměrné opomenutí zdroje, který zásadně oponuje názorům a zjištěním autora;

- uvedení zdrojů literatury, s nimiž autor ve skutečnosti nepracoval;
- citování velkého množství literárních zdrojů kde autor pracoval jen s nepatrným množstvím textu;
- použití cizí myšlenky bez uvedení zdroje;
- vědomě zkreslená interpretace zdrojů s cílem vytvořit tak dojem shody myšlenek s vlastním textem;
- použití textu, který zformuloval jiný autor bez uvedení spoluautorství;
- Přivlastnění autorství za text, který patří ve velké míře jiným autorům v týmu.

(Spousta, 2009)

4.2.1 Citace

Etické principy se odrážejí v citaci jako součásti každého odborného textu. Dodržet citační povinnost je nutné nejen z etických důvodů, ale také na základě platné legislativy, konkrétně autorského zákona, který chrání před plagiátorstvím v textech (Krčál & Teplíková, 2014). Současná technologie umožňuje okamžitou kontrolu textu prostřednictvím sofistikovaných systémů (např. TurnItIn, CrossCheck aj.).

V textech využíváme následující druhy citací:

- Citát – doslovné převzetí textu bez vlastních úprav
- Parafráze – zakomponování myšlenek jiného autora, které přepíšeme vlastními slovy

Součástí citací jsou pak různé možnosti uvedení použitých zdrojů jak uvnitř textu, tak i na konci v podobě seznamu literatury, tedy bibliografie (Krčál & Teplíková, 2014).

Citování použitých zdrojů se řídí pravidly, která určuje vybraný citační styl. Zatímco v předchozích letech se v českém prostředí používal především styl daný normou ČSN ISO 690, v posledních letech vyžadují především odborné časopisy, aby autoři využívali citační styl APA, který byl převzatý z amerických psychologických odborných studií. Je vždy potřeba seznámit se se zvyklostmi v daném prostředí – požadavky redakce časopisu, univerzity a její součástí, styly jsou také často vázány na vědeckou oblast, kam naše publikace spadá.

Návod a rady, jak citovat poskytují knihovny a jejich pracovníci. Také Knihovna UTB má vypracovaný manuál na svých webových stránkách a nabízí poradenství v problematických případech.

Součástí použitých zdrojů v současné době jsou často elektronické dokumenty. Vyhledejte na stránkách iva.k.utb.cz (informační výchova na UTB ve Zlíně), jak správně tyto zdroje citovat.

ZÁVĚR

Studijní opora k předmětu Analýza a tvorba odborného textu přináší střípky poznatků i námětů týkajících se různých textů z akademického prostředí, které pocházejí jak ze základních literárních zdrojů, tak i zkušeností získaných na odborných fórech. Předpokladem je další individuální práce Vás, studentů, abyste si pro jednotlivé kapitoly ze studijní opory doplnili další informace. Dále pak, abyste všechny poznatky dokázali uplatnit ve vlastní tvůrčí činnosti.

Hodně úspěchů při psaní odborných textů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. Baričáková, M. (2020). *Rozvoj sekulární všímavosti u pedagogických pracovníků. Diplomová práce.* Zlín: UTB.
2. Černobilová, B. (2019). *Využívání literárních materiálů v praxi učitelek mateřských škol. Diplomová práce.* Zlín: UTB.
3. Geršlová, J. (2009). *Vádemékum vědecké a odborné práce.* Šenov: Harok.
4. Krčál, M., & Teplíková, Z. (2014). *Nauč (se) citovat.* Blansko: Citace.com.
5. Lengálová, A. (2017). *Poster: Děláme to správně?* Dostupné online na: <http://www.capv2018.utb.cz/postery/>.
6. Majerčíková, J., Navrátilová, H., Wiegerová, A., Pacholík, V., & Lukášová, H. (2022). *METODICKÁ PŘÍRUČKA pro zpracování závěrečných prací v magisterských studijních programech PŘEDŠKOLNÍ PEDAGOGIKA a UČITELSTVÍ PRO PRVNÍ STUPEŇ ZŠ.* Zlín: UTB.
7. Mareš, J. (2013). Přehledové studie: jejich typologie, funkce a způsob vytváření. *Pedagogická orientace*, 23(4), 427–454. DOI: <http://dx.doi.org/10.5817/PedOr2013-4-427> GERŠLOVÁ, J. (2009).
8. Meško, D., Katuščák, D., & Findra, J. (2006). *Akademická příručka.* Martin: Osveta.
9. Myhill, D. (2017). *Becoming an Academic Writer: Writing like an Expert.* Prezentace workshopu na konferenci EARLI 2017.
10. Spousta, V. (2009). *Vádemékum autora odborné a vědecké práce humanitního a sociálního zaměření.* Brno: Akademické nakladatelství CERM s.r.o.
11. Svobodová, E. (2012). Jak na recenze a recenzní posudky. *Zpravodaj U nás*, 22(3), 1-5. Dostupné z <https://www.svkhk.cz/pro-knihovny/zpravodaj-u-nas/clanek.aspx?id=20120312>
12. Šanderová, J. (2005). *Jak číst a psát text ve společenských vědách.* Praha: SLON

Elektronické zdroje:

Pokyny pro autory odborného pedagogického časopisu *Pedagogická orientace*, dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/about/submissions>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Příklad myšlenkové mapy vztahující se k tvorbě textu

Obrázek 2 Dezinformace

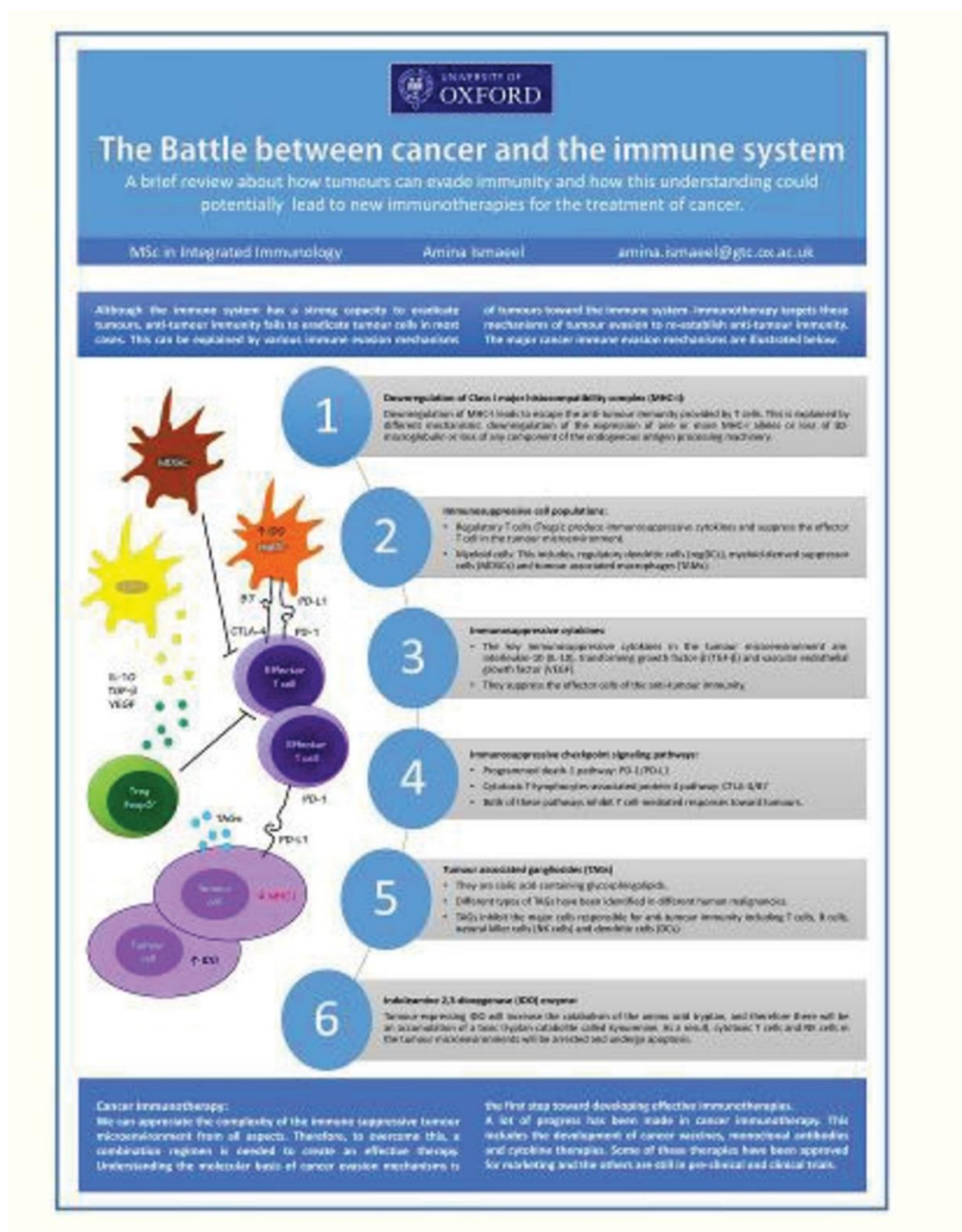
Obrázek 3 Příklad vizualizace teoretického konceptu textu

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Příklad posterové prezentace

PŘÍLOHA P I

Zdroj: Lengálová, A. Poster: Děláme to správně? Dostupné online na: <http://www.capv2018.utb.cz/postery/>.